

АНТИМОНОПОЛЬНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ

РОЗ'ЯСНЕННЯ З ПИТАНЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ

26 червня 2025 р.

Київ

№ 1-pp/дд

Антимонopolний комітет України, розглянувши подання Департаменту моніторингу і контролю державної допомоги від 05.06.2025 № 500-01/242-п,

ВСТАНОВИВ:

До Антимонopolного комітету України (далі – Комітет) у 2024 році надійшла низка запитів Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих фактів порушення законодавства України при формуванні та реалізації цінової і тарифної політики у сферах енергетики та комунальних послуг, які, зокрема, стосувались реалізації постанови Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 05.06.2019 № 483 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 11.08.2021 № 859) «Про затвердження Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії» (далі – постанова КМУ № 483) згідно із законодавством у сфері державної допомоги суб'єктам господарювання.

Протоколом засідання Комітету від 16.01.2025 № 2 схвалено План моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання на 2025 рік (далі – План). Одним із заходів, реалізацію якого передбачено Планом, визначено проведення моніторингу державної підтримки суб'єктів господарювання, які реалізують послугу із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, та на яких покладено спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії (далі – моніторинг). У межах такого моніторингу Комітет надіслав листи про надання інформації Міністерству енергетики України (далі – Міненерго), Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП, Регулятор), акціонерному товариству «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом», приватному акціонерному товариству «Укргідроенерго», державному підприємству «Гарантований покупець» (далі – ДП «Гарантований покупець»), приватному акціонерному товариству «Національна енергетична компанія «Укренерго», державному підприємству зовнішньоекономічної діяльності «Укрінтеренерго», акціонерному товариству «Оператор ринку», Фонду розвитку підприємництва, постачальникам універсальних послуг та операторам системи розподілу.

Відповідно до частини другої статті 8 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» (далі – Закон) до повноважень Уповноваженого органу належить, зокрема, надання роз'яснень з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги.

Враховуючи актуальність питання, з урахуванням всієї зібраної під час моніторингу інформації, Комітет вважає за потрібне надати роз'яснення з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги в рамках покладання спеціальних обов'язків із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів на суб'єктів господарювання згідно з постановою КМУ № 483 (в редакції, чинній на дату надання цих роз'яснень).

Ці роз'яснення надаються з урахуванням інформації, яка була отримана у відповідь на запити Комітету в рамках проведення моніторингу.

1. Нормативно-правове регулювання у сфері державної допомоги. Особливості застосування законодавства у сфері державної допомоги під час дії воєнного стану

Відповідно до абзацу першого статті 5 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» Антимонопольний комітет України здійснює свою діяльність відповідно до Конституції України, законів України «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», цього Закону, інших законів та нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до цих законів, а щодо розгляду та вирішення справ про надання дозволів та висновків на узгоджені дії, концентрацію суб'єктів господарювання - також з урахуванням вимог Закону України «Про адміністративну процедуру».

Згідно з частиною п'ятою статті 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України» у сфері здійснення контролю за допустимістю державної допомоги для конкуренції Антимонопольний комітет України має повноваження, визначені Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» встановлює правові засади проведення моніторингу державної допомоги, здійснення контролю за допустимістю такої допомоги для конкуренції, спрямований на забезпечення захисту та розвитку конкуренції, підвищення прозорості функціонування системи державної допомоги та дотримання міжнародних зобов'язань України у сфері державної допомоги.

Частиною першою статті 8 Закону передбачено, що Уповноваженим органом є Комітет.

Згідно із частиною другою статті 8 Закону до повноважень Уповноваженого органу належить, зокрема, визначення належності до державної допомоги заходів з підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, оцінювання допустимості державної допомоги для конкуренції, прийняття рішень, передбачених цим Законом, збирання та проведення аналізу інформації про заходи з підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, надання роз'яснень з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги.

Відповідно до пункту 5² розділу 9 «Прикінцеві та перехідні положення» Закону (згідно із Законом України від 15.03.2022 № 2134-IX, в редакції Закону України від 01.04.2022 № 2175-IX; доповнений Законом України від 21.05.2024 № 3720-IX, враховуючи Закон України від 08.10.2024 № 3994-IX), зокрема, під час дії воєнного стану норми статей 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 цього Закону та інші норми законодавства, що впливають із зазначених статей цього Закону, не застосовуються. Виключення, передбачені цим пунктом, не застосовуються до надання державної допомоги через Фонд розвитку підприємництва. Положення цього Закону застосовуються до такої державної допомоги у повному обсязі. Отже, відповідні надавачі державної допомоги зобов'язані подавати повідомлення про нову державну допомогу з пропозиціями щодо підготовки проектів законів, інших нормативно-правових та розпорядчих актів, спрямованих на підтримку суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, внесення змін до умов чинної державної допомоги після відновлення обов'язку подання таких повідомлень.

Разом із тим повноваження Комітету, визначені пунктом 3 частини другої статті 8 Закону, щодо збирання та проведення аналізу інформації про заходи з підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, вимагання від надавачів та отримувачів державної допомоги, їх посадових осіб інформації, необхідної для прийняття рішень, передбачених цим Законом, обмежено виключно для цілей прийняття Уповноваженим органом рішень у межах та у спосіб, передбачений статтями 10, 11, 12, 13, 14, 15 Закону, та іншими нормами законодавства, що впливають із зазначених статей цього Закону.

Отже, Комітет має повноваження здійснювати збирання та проведення аналізу інформації про заходи з підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, зокрема, для надання роз'яснень з питань застосування законодавства у сфері державної допомоги.

Крім цього, згідно зі статтею 262(1) Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), будь-яка допомога, надана Україною або країнами-членами Європейського Союзу з використанням державних ресурсів, що спотворює або загрожує спотворити конкуренцію шляхом надання переваг окремим підприємствам або виробництву окремих товарів, є несумісною з належним функціонуванням цієї Угоди в тій мірі, в якій вона може впливати на торгівлю між Сторонами.

Отже, з метою дотримання положень Угоди про асоціацію державна допомога в Україні має надаватися з урахуванням правил її надання та відповідно до вимог законодавства у сфері державної допомоги, зокрема, відповідати умовам допустимості, у тому числі умовам, які містяться в *acquis* Європейського Союзу.

2. Покладання спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування такого ринку

Відповідно до преамбули Закону України «Про ринок електричної енергії» цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади функціонування ринку електричної енергії, регулює відносини, пов'язані з виробництвом, передачею, розподілом, купівлею-продажем, постачанням електричної енергії для забезпечення надійного та безпечного постачання електричної енергії споживачам з урахуванням інтересів споживачів, розвитку ринкових відносин, мінімізації витрат на постачання електричної енергії та мінімізації негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Відповідно до частини першої статті 62 Закону України «Про ринок електричної енергії» з метою забезпечення загального економічного інтересу в електроенергетичній галузі України, необхідного для задоволення інтересів громадян, суспільства і держави, та забезпечення сталого довгострокового розвитку електроенергетичної галузі і конкурентоспроможності національної економіки України на учасників ринку відповідно до цієї статті можуть бути покладені спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії.

На виконання статті 62 Закону України «Про ринок електричної енергії» постановою КМУ № 483 затверджено Положення про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії (далі – Положення про ПСО).

Відповідно до абзацу другого пункту 1 Положення про ПСО цим Положенням визначено:

- загальносуспільний інтерес, для забезпечення якого на учасників ринку покладаються спеціальні обов'язки;
- зміст та обсяг спеціальних обов'язків, що покладаються на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії згідно з цим Положенням;

- учасників ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки;
- обсяг прав учасників ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки, необхідних для їх виконання;
- категорії споживачів, яких стосуються спеціальні обов'язки;
- територію та строк виконання спеціальних обов'язків;
- джерела фінансування та порядок визначення компенсації, що надається учасникам ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки.

Так, згідно з пунктом 3 Положення про ПСО до категорій споживачів, яких стосуються спеціальні обов'язки, належать побутові споживачі, визначені у Законі України «Про ринок електричної енергії», та споживачі (цілі споживання), визначені в абзацах одинадцятому – чотирнадцятому пункту 13 розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» зазначеного Закону.

Загальносуспільний інтерес, для забезпечення якого на учасників ринку покладаються спеціальні обов'язки, полягає в наданні послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів.

Відповідно до пункту 4 Положення про ПСО спеціальні обов'язки покладені на таких учасників ринку електричної енергії:

- 1) виробників електричної енергії (далі – виробники);
- 2) постачальників універсальних послуг¹ (далі – ПУП);
- 3) гарантованого покупця;
- 4) операторів систем розподілу виключно в частині обов'язкового придбання технологічних витрат електричної енергії в порядку та на умовах, визначених цим Положенням;
- 5) постачальника «останньої надії»;
- 6) оператора системи передачі електричної енергії, в частині придбання послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії».

У додатку 1 до Положення про ПСО зазначено, що акціонерне товариство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» (далі – АТ НАЕК «Енергоатом») та приватне акціонерне товариство «Укргідроенерго» (далі – ПрАТ «Укргідроенерго») визначені виробниками електричної енергії, на яких покладено спеціальні обов'язки для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії.

Пунктом 1 розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1023-р (зі змінами) державне підприємство зовнішньоекономічної діяльності «Укрінтеренерго» (далі – ДПЗД «Укрінтеренерго») визначено постачальником «останньої надії» на період з 1 січня 2019 року до 31 грудня 2025 року.

НКРЕКП постановою від 17.12.2021 № 2589 «Про прийняття остаточного рішення про сертифікацію оператора системи передачі» сертифікувало приватне акціонерне товариство «Національна енергетична компанія «Укренерго» (далі – ПрАТ «НЕК «Укренерго») як оператора системи передачі.

Згідно з пунктом 1¹ постанови КМУ № 483 постачальники універсальних послуг, ДП «Гарантований покупець», державне підприємство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» (наразі АТ НАЕК «Енергоатом»), ПрАТ «Укргідроенерго» до 15 вересня 2021 мали укласти договори про надання послуг із забезпечення доступності

¹ Перелік постачальників універсальної послуги на закріпленій території визначений у додатку 3 до Методичних рекомендацій щодо передачі даних побутових та малих непобутових споживачів постачальнику електричної енергії, на якого відповідно до Закону України «Про ринок електричної енергії» покладається виконання функції універсальної послуги на закріпленій території, затверджених постановою Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, від 26 жовтня 2018 року № 1268.

електричної енергії для побутових споживачів постачальником універсальних послуг та гарантованим покупцем, передбачених додатками 2 та 4 до Положення про ПСО, затвердженого цією постановою.

Пунктом 5 Положення про ПСО передбачено, що до спеціальних обов'язків належить:

1) постачання електричної енергії побутовим споживачам постачальників універсальних послуг за фіксованими цінами, визначеними у додатку 3;

2) надання постачальниками універсальних послуг гарантованому покупцю послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів (далі – послуга постачальників універсальних послуг) за договорами про надання послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів постачальником універсальних послуг за примірною формою згідно з додатком 2 і відповідне прийняття та оплата послуг постачальників універсальних послуг гарантованим покупцем;

3) надання гарантованим покупцем виробникам послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів (далі – послуга гарантованого покупця) за договорами про надання послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів гарантованим покупцем за примірною формою згідно з додатком 4 і відповідне прийняття та оплата послуг гарантованого покупця виробниками;

4) придбання до 30 листопада 2022 р. операторами системи розподілу за результатами проведення електронних аукціонів у державного підприємства «НАЕК «Енергоатом» стандартного продукту BASE_M для компенсації власних технологічних витрат електричної енергії таких операторів системи розподілу в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» в обсязі мінімальної величини технологічних витрат електричної енергії на її розподіл електричними мережами за годину в аналогічному місяці попереднього року з урахуванням показника ефективності технологічних витрат електричної енергії, визначеного рішеннями НКРЕКП, за ціною 1700 гривень за МВт/год. Зазначена ціна підлягає індексації на індекс цін виробників промислової продукції в кварталі, наступному за кварталом набрання чинності цим Положенням;

5) придбання постачальниками універсальних послуг, що діють в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України», за результатами проведення електронних аукціонів у акціонерного товариства «НАЕК «Енергоатом» стандартних продуктів BASE_M для постачання побутовим споживачам таких постачальників універсальних послуг в обсязі їх мінімального споживання електричної енергії в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» за годину в аналогічному місяці попереднього року за ціною індекс РДН BASE в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» («бази») за період М-3, де М - розрахунковий місяць;

6) надання постачальником «останньої надії» оператору системи передачі послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» за договором надання послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» за примірною формою згідно з додатком 7 і відповідне прийняття та оплата послуг постачальнику «останньої надії» оператором системи передачі.

Отже, покладання спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування такого ринку регламентовано, зокрема, нормами Закону України «Про ринок електричної енергії» та постановою КМУ № 483.

2.1. Виробники електричної енергії, на яких покладено виконання спеціальних обов'язків для забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів

АТ НАЕК «Енергоатом», згідно з наданою ним інформацією на запит Комітету, виконує такі спеціальні обов'язки:

– за результатами проведення електронних аукціонів здійснює продаж постачальникам універсальних послуг стандартних продуктів BASE_M для постачання побутовим споживачам таких постачальників універсальних послуг в обсязі їх мінімального споживання електричної енергії в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» за годину в аналогічному місяці попереднього року за ціною індекс РДН BASE в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» («бази») за період М-3, де М – розрахунковий місяць;

– здійснює оплату послуг гарантованого покупця із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів (щомісяця). На виконання спеціальних обов'язків у частині оплати послуги гарантованого покупця виробники зобов'язані:

1) укласти з гарантованим покупцем договори про надання послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів гарантованим покупцем;

2) надавати гарантованому покупцю інформацію, необхідну для розрахунку прогнозної та фактичної вартості послуги гарантованого покупця;

3) оплачувати гарантованому покупцю вартість послуги гарантованого покупця;

4) оприлюднювати щомісяця до 25-го числа місяця, що настає за розрахунковим періодом, на власному вебсайті інформацію про вартість та оплату послуги гарантованого покупця.

Разом із тим АТ НАЕК «Енергоатом» повідомило, що на час дії воєнного стану і до останньої доби місяця (включно), наступного за місяцем, у якому воєнний стан буде припинено або скасовано, або до втрати чинності постанови КМУ № 483, залежно від того, яка з подій настане раніше, відповідно до наказу Міністерства енергетики України «Про забезпечення продажу електричної енергії операторам системи розподілу та постачальникам універсальних послуг» від 13.03.2022 № 114 (зі змінами), АТ «НАЕК «Енергоатом» забезпечує продаж електричної енергії постачальникам універсальних послуг за двосторонніми договорами без проведення електронних аукціонів. При цьому механізм встановлення ціни на електричну енергію як за результатами електронного аукціону, так і без проведення електронного аукціону є незмінним, ціна стандартного продукту BASE_M для постачальників універсальних послуг формується відповідно до індексу РДН BASE в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» («бази») за період М-3, де М – розрахунковий місяць.

Крім цього, АТ НАЕК «Енергоатом» здійснює продаж виробленої електричної енергії на ринку двосторонніх договорів (РДД), на ринку «на добу наперед» (РДН) та на внутрішньодобовому ринку (ВДР), де продаж електричної енергії здійснюється за ринковими цінами, що складаються за результатами торгів на цих платформах. При цьому на РДД електрична енергія реалізується відповідно до «Порядку проведення електронних аукціонів з продажу електричної енергії за двосторонніми договорами», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05.06.2019 № 499; торгівля на РДН та ВДР здійснюється згідно з Правилами ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку, затвердженими постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 308; робота на балансуєчому ринку регулюється Правилами ринку, затвердженими постановою НКРЕКП від 14.03.2018 № 307 (у редакції постанови НКРЕКП 24.06.2019 № 1168).

Згідно з інформацією, наданою ПрАТ «Укргідроенерго», крім спеціальних обов'язків, покладених на товариство постановою КМУ № 483, з лютого до квітня 2024 року ПрАТ «Укргідроенерго» як експортер електричної енергії купувало в ДП «Гарантований покупець» послуги із забезпечення безпеки постачання електричної енергії експортерам електричної енергії відповідно до постанови КМУ від 07.07.2022 № 775 «Про покладення спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії, що здійснюють операції з експорту електричної енергії, для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії протягом дії воєнного стану» (далі – «експортне» ПСО) (втратила чинність 16.04.2025 на підставі постанови КМУ від 13.04.2024 № 410). Причиною скасування «експортного» ПСО став його стримувальний ефект для

експорту електроенергії. На виконання «експортного» ПСО товариство у 2024 році оплатило ДП «Гарантований покупець» послуги із забезпечення безпеки постачання електричної енергії в розмірі 1 616 тис. грн без ПДВ.

АТ НАЕК «Енергоатом» та ПрАТ «Укргідроенерго» повідомили, що договори, укладені між ними та ДП «Гарантований покупець», укладені відповідно до форми примірного договору про надання послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів гарантованим покупцем, який міститься в додатку 4 до Положення про ПСО.

2.2. Постачальники універсальних послуг, на яких покладено виконання спеціальних обов'язків для забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів

Відповідно до частини першої статті 63 Закону України «Про ринок електричної енергії» універсальні послуги надаються постачальником таких послуг виключно побутовим та малим непобутовим споживачам. Постачальник універсальних послуг не може відмовити побутовому та/або малому непобутовому споживачу, який знаходиться на території здійснення його діяльності, в укладенні договору постачання електричної енергії.

Згідно з інформацією, наданою постачальниками універсальних послуг, на виконання положень постанови КМУ № 483 постачальники універсальних послуг здійснюють постачання електричної енергії виключно побутовим споживачам за фіксованими цінами, визначеними в додатку 3 до Положення про ПСО.

За інформацією, отриманою під час моніторингу, в рамках надання послуги постачальників універсальних послуг, постачальники універсальних послуг, зокрема:

- надають ДП «Гарантований покупець» всі необхідні дані для розрахунку прогнозної та фактичної вартості послуги постачальників універсальних послуг;
- прогнозують необхідні обсяги електричної енергії для постачання побутовим споживачам;
- укладають із ДП «Гарантований покупець» договір про надання послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів;
- здійснюють на електронних аукціонах за двосторонніми договорами на ринку «на добу наперед» (РДН) та внутрішньодобовому ринку (ВДР) купівлю електричної енергії в обсягах, що необхідні для постачання побутовим споживачам;
- придбавають за результатами проведення електронних аукціонів в АТ «НАЕК «Енергоатом» стандартні продукти BASE_M для постачання побутовим споживачам в обсязі їх мінімального споживання електричної енергії на умовах, визначених пунктом 5 Положення про ПСО;
- здійснюють купівлю послуг з передачі електроенергії та її розподілу;
- забезпечують нарахування вартості електричної енергії та обслуговування споживачів;
- несуть відповідальність за небаланси електричної енергії;
- здійснюють постачання електроенергії;
- несуть витрати на придбання та експлуатацію програмного забезпечення та інші операційні витрати, сплату податків, оплату праці та відрахування на соціальні заходи, виконують інші обов'язки, передбачені законодавством та укладеними договорами.

Крім того, постачальник універсальних послуг відповідно до вимог, визначених частиною шостою статті 63 Закону України «Про ринок електричної енергії», зокрема, зобов'язаний здійснювати купівлю електричної енергії за «зеленим» тарифом у приватних домогосподарств, величина встановленої потужності генеруючих установок яких не перевищує 50 кВт, та одночасно надавати оператору системи передачі послуги із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії.

Відповідно до абзацу шостого пункту 5 Положення про ПСО встановлено, що до спеціальних обов'язків, зокрема, належить придбання постачальниками універсальних послуг,

що діють в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України», за результатами проведення електронних аукціонів у акціонерного товариства «НАЕК «Енергоатом» стандартних продуктів BASE_M для постачання побутовим споживачам таких постачальників універсальних послуг в обсязі їх мінімального споживання електричної енергії в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» за годину в аналогічному місяці попереднього року за ціною індекс РДН BASE в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» («бази») за період М-3, де М - розрахунковий місяць.

Разом із тим, як вже зазначалося вище, на період дії воєнного стану механізм реалізації АТ НАЕК «Енергоатом» стандартних продуктів BASE_M зазнав змін.

Наказом Міненерго від 27.04.2022 № 165 запроваджено процедуру закупівлі постачальниками універсальних послуг електричної енергії в АТ НАЕК «Енергоатом» з 01.04.2022 в обсязі мінімального прогнозованого споживання.

Згідно з наказом Міненерго від 13.03.2022 № 114 «Про забезпечення продажу електричної енергії операторам системи розподілу та постачальникам універсальних послуг» під час дії воєнного стану учасники ринку електричної енергії, на яких згідно з Положенням про ПСО покладено спеціальні обов'язки на ринку електричної енергії, зобов'язані забезпечити виконання вимог цього наказу та інші вимоги постанови КМУ № 483 у частині, що не суперечить цьому наказу.

Відповідно до вимог наказів Міненерго від 27.02.2022 № 88 «Про коригування прогнозних даних при покладенні спеціальних обов'язків на учасників ринку електричної енергії» та від 13.03.2022 № 114 «Про забезпечення продажу електричної енергії операторам системи розподілу та постачальникам універсальних послуг» під час дії в Україні воєнного стану і до останньої доби місяця (включно), наступного за місяцем, в якому воєнний стан припинено або скасовано, або до втрати чинності постановою КМУ № 483, в залежності від того, яка з подій настане раніше, постачальники універсальних послуг здійснюють придбання електричної енергії без проведення електронних аукціонів за двосторонніми договорами в ДП «НАЕК «Енергоатом». При цьому, за інформацією, наданою Міністерством енергетики України, механізм встановлення ціни на електричну енергію як за результатами електронного аукціону, так і без його проведення є незмінним, ціна стандартного продукту BASE_M для постачальників універсальних послуг формується відповідно до індексу РДН BASE в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» («бази») за період М-3, де М - розрахунковий місяць.

Крім цього, за інформацією, наданою Міненерго, з метою забезпечення населення доступною електричною енергією та для зменшення фінансового навантаження на постачальників універсальних послуг на період дії воєнного стану Міненерго затверджено наказ від 21.03.2022 № 132 «Про забезпечення купівлі-продажу електричної енергії постачальниками універсальних послуг в особливий період» (далі – наказ № 132), згідно з яким ДП «Гарантований покупець» здійснює купівлю обсягів електричної енергії в АТ «НАЕК «Енергоатом» та ПрАТ «Укрідроенерго» з подальшим перепродажем їх постачальникам універсальних послуг, відповідно до поданих ними заявок.

Відповідно до наказу Міненерго від 21.03.2022 № 132 постачальники універсальних послуг зобов'язані купувати електричну енергію в ДП «Гарантований покупець» за двосторонніми договорами без проведення аукціону.

Водночас, за інформацією, наданою Міненерго, з метою покращення розрахунків в умовах дефіциту коштів між виробниками, гарантованим покупцем та постачальниками універсальних послуг Міненерго запроваджено процедуру взаємозаліків, а саме затверджено накази «Про розрахунки на ринку електричної енергії». Так, відповідно до цих наказів між постачальниками універсальних послуг, ДП «Гарантований покупець» і АТ «НАЕК «Енергоатом» за борговими зобов'язаннями було проведено часткові розрахунки, здійснення яких відбувається і зараз. Зокрема, згідно з пунктом 8 наказу № 132 постачальник універсальних послуг та гарантований покупець можуть здійснювати зарахування зустрічних однорідних вимог непогашених грошових зобов'язань, що виникли в результаті різниці між

зобов'язаннями з оплати та перерахованими грошовими коштами за куплену постачальником універсальних послуг електричну енергію на виконання положень цього наказу, з непогашеними грошовими зобов'язаннями, що виникли при отриманні гарантованим покупцем послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надаються постачальником універсальних послуг.

2.3. ДП «Гарантований покупець» як учасник ринку електричної енергії, на якого покладено виконання спеціальних обов'язків для забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів

ДП «Гарантований покупець» здійснює свою діяльність відповідно до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності зі здійснення функцій гарантованого покупця, затверджених постановою НКРЕКП від 27.12.2017 № 1469.

Абзацом четвертим пункту 5 Положення про ПСО встановлено, що до спеціальних обов'язків, зокрема, належить надання гарантованим покупцем виробникам послуг гарантованого покупця за договорами про надання послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів гарантованим покупцем за примірною формою згідно з додатком 4 до Положення про ПСО і відповідне прийняття та оплата послуг гарантованого покупця виробниками.

Відповідно до інформації, наданої ДП «Гарантований покупець», зміст послуги гарантованого покупця полягає у забезпеченні здійснення постачальниками універсальних послуг постачання електричної енергії побутовим споживачам за фіксованою ціною на території України.

Так, згідно з інформацією АТ «НАЕК «Енергоатом» у Договорі від 15.09.2021 № 2293/01/21/77-150-08-21-00393 про надання послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів гарантованим покупцем, який укладено між ДП «Гарантований покупець» та АТ «НАЕК «Енергоатом», передбачено здійснення таких конкретних дій ДП «Гарантований покупець» у рамках надання послуги гарантованого покупця:

- на підставі отриманої від виробників інформації щодо прогнозної граничної вартості послуги на розрахунковий місяць, до 18-го числа місяця, що передує розрахунковому періоду, надсилає АТ «НАЕК «Енергоатом» інформацію щодо прогнозної вартості послуги та її розподілу за сумами платежів (п'ять платежів);

- на підставі отриманої від виробників інформації щодо фактичної граничної вартості послуги за розрахунковий місяць, до 11-го числа місяця, наступного за розрахунковим періодом, надсилає АТ «НАЕК «Енергоатом» інформацію щодо фактичної вартості послуг у відповідному місяці.

Такі саме умови існують і в Договорі від 10.09.2021 № 2262/01/21 про надання послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів гарантованим покупцем, який укладено між ДП «Гарантований покупець» та ПрАТ «Укргідроенерго».

Крім цього, за інформацією, наданою АТ «НАЕК «Енергоатом», відповідно до умов договору підприємство сплачує ДП «Гарантований покупець» за послугу гарантованого покупця, як це визначено у постанові КМУ № 483, який, у свою чергу, сплачує постачальникам універсальних послуг вартість послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що визначається як різниця між ринковою вартістю електричної енергії, спожитої побутовими споживачами у розрахунковому місяці, та вартістю електричної енергії, спожитої побутовими споживачами у розрахунковому періоді за фіксованими цінами, встановленими Положенням про ПСО.

Водночас ДП «Гарантований покупець» повідомило, що не утримує грошової частки з коштів, отриманих від виробників у рамках виконання послуги гарантованого покупця,

оскільки Методика, визначена додатком 6 до постанови КМУ № 483, не передбачає такої можливості.

2.4. *Оператори системи розподілу як учасники ринку електричної енергії, на яких покладено виконання спеціальних обов'язків для забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів*

Відповідно до абзацу п'ятого пункту 5 Положення про ПСО встановлено, що до спеціальних обов'язків, зокрема, належить придбання до 30 листопада 2022 р. операторами системи розподілу за результатами проведення електронних аукціонів у державного підприємства НАЕК «Енергоатом» стандартного продукту BASE_M для компенсації власних технологічних витрат електричної енергії таких операторів системи розподілу в торговій зоні «об'єднаної енергосистеми України» в обсязі мінімальної величини технологічних витрат електричної енергії на її розподіл електричними мережами за годину в аналогічному місяці попереднього року з урахуванням показника ефективності технологічних витрат електричної енергії, визначеного рішеннями НКРЕКП, за ціною 1700 гривень за МВт/год.

Слід зазначити, що такий обов'язок мав тимчасовий характер. Наразі оператори системи розподілу зобов'язані виконувати функції, передбачені пунктом 12 Положення про ПСО (а саме: до 9 числа місяця, що настає за розрахунковим періодом, за зверненнями постачальників універсальних послуг, які провадять на їх території ліцензовану діяльність постачання електричної енергії побутовим споживачам, здійснювати підтвердження фактичних загальних обсягів споживання електричної енергії, необхідної для задоволення потреб побутових споживачів, відповідно до договорів про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії; до 20 числа місяця, що настає за розрахунковим періодом, за зверненням гарантованого покупця подавати інформацію про споживання за всіма точками комерційного обліку всіх побутових споживачів із зазначенням місячного обсягу споживання та ЕІС-коду точки комерційного обліку такого побутового споживача, до 20 числа місяця, що настає за розрахунковим періодом, за зверненням гарантованого покупця подавати інформацію про місячний обсяг відпуску електричної енергії виробниками та про місячний обсяг споживання електричної енергії на території провадження ліцензованої діяльності відповідного оператора системи розподілу або оператора системи передачі).

За інформацією Міністерства енергетики України, на сьогодні не розглядається питання додаткового покладання спеціальних обов'язків на операторів системи розподілу для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії, ніж ті, що передбачені чинним механізмом ПСО відповідно до постанови КМУ № 483 щодо виконання функцій постачальника послуг комерційного обліку, а саме, підтвердження фактичних загальних обсягів споживання електричної енергії, необхідної для задоволення потреб побутових споживачів, відповідно до договорів про надання послуг з розподілу (передачі) електричної енергії.

2.5. *ДПЗД «Укрінтеренерго» як учасник ринку електричної енергії, на якого покладено виконання спеціальних обов'язків із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів*

У абзаці сьомому пункту 5 Положення про ПСО встановлено, що до спеціальних обов'язків, зокрема, належить надання постачальником «останньої надії» оператору системи передачі послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» за договором надання послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» за примірною формою згідно з додатком 7 до Положення про ПСО і відповідне прийняття та оплата послуг постачальнику «останньої надії» оператором системи передачі.

За інформацією, наданою НЕК «Укренерго», зміст послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» розкривається в абзаці третьому пункту 6 Положення № 483 та полягає в забезпеченні можливості провадження ДПЗД «Укрінтеренерго» операційної діяльності на виконання функцій постачальника «останньої надії».

Згідно з абзацом третім пункту 6 Положення про ПСО вартість послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії», що надається оператору системи передачі постачальником «останньої надії», розраховується як 1/12 річного обсягу погодженого НКРЕКП кошторису витрат ДПЗД «Укрінтеренерго» на провадження ним операційної діяльності на виконання функцій постачальника «останньої надії», сформованого відповідно до фінансового плану ДПЗД «Укрінтеренерго» на 2024 і 2025 роки.

Відповідно до пункту 14 Положення про ПСО в разі, коли в будь-який проміжок часу відповідно до Правил ринку, затверджених НКРЕКП, постачальник універсальних послуг набуває статусу «дефолтний», постачання електричної енергії побутовим споживачам такого постачальника універсальних послуг здійснюється постачальником «останньої надії» за фіксованою ціною, зазначеною в додатку 3 до Положення про ПСО. У випадках, передбачених абзацом першим цього пункту, постачальник «останньої надії» набуває усіх прав та обов'язків відповідного постачальника універсальних послуг, передбачених цим Положенням, в межах території провадження діяльності відповідного постачальника універсальних послуг, крім обов'язку, передбаченого абзацом шостим пункту 5 Положення про ПСО.

Відповідно до інформації, наданої ПрАТ «НЕК «Укренерго», починаючи з 01.07.2019 постачальники універсальних послуг не набували статусу «дефолтний», у зв'язку із чим ДПЗД «Укрінтеренерго» не здійснювало постачання електричної енергії побутовим споживачам постачальника універсальних послуг, який набув статусу «дефолтний».

2.6. *ПрАТ «НЕК Укренерго» як учасник ринку електричної енергії, на якого покладено виконання спеціальних обов'язків для забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів*

Пунктом 4 Положення про ПСО встановлено, що спеціальні обов'язки покладаються, зокрема, на оператора системи передачі електричної енергії в частині придбання послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії».

Відповідно до пункту 9² Положення про ПСО оператор системи передачі зобов'язаний:

1) укласти з постачальником «останньої надії» договір про надання послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» за примірною формою згідно з додатком 7 до цього Положення;

2) здійснювати своєчасно та у повному обсязі оплату постачальнику «останньої надії» вартості послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії».

ПрАТ НЕК «Укренерго» є оператором системи передачі та відповідальним за експлуатацію, диспетчеризацію, забезпечення технічного обслуговування, розвиток системи передачі та міждержавних ліній електропередачі, а також за забезпечення довгострокової спроможності системи передачі щодо задоволення обґрунтованого попиту на передачу електричної енергії. Оператор системи передачі надає послуги з передачі електричної енергії, здійснює диспетчерське (оперативно-технологічне) управління режимами роботи ОЕС України, забезпечує операційну безпеку ОЕС України, виконує функції адміністратора розрахунків та адміністратора комерційного обліку, а також інші функції, передбачені Законом України «Про ринок електричної енергії».

ПрАТ «НЕК Укренерго» на запит Комітету повідомило, що на виконання пункту 9¹ Положення про ПСО ДПЗД «Укрінтеренерго» укладено договір з ПрАТ НЕК «Укренерго» про надання послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої

надії» за примірною формою згідно з додатком 7 до Положення про ПСО. Зміст послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» визначається в предметі договору, відповідно до якого постачальник зобов'язується надавати замовнику послугу із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії», а замовник зобов'язується отримувати надані постачальником послуги та оплачувати їх вартість на умовах та в порядку, визначеному цим договором та постановою КМУ № 483.

Відповідно до абзацу третього частини п'ятої статті 33 Закону України «Про ринок електричної енергії» встановлено, що тариф на послуги з передачі електричної енергії, зокрема, включає як окремі складові витрати оператора системи передачі, що здійснюються ним у разі покладення на нього спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії. При цьому, за інформацією ПрАТ «НЕК Укренерго», структурою тарифів на послуги з передачі електричної енергії на 2022–2024 роки витрати на виконання спеціальних обов'язків у частині придбання послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» не передбачались.

2.7. Щодо здійснення операцій з купівлі-продажу електроенергії на ринку електричної енергії, зокрема на РДН та ВДР учасниками ринку, на яких покладені спеціальні обов'язки із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів

Згідно з інформацією, одержаною Комітетом у рамках моніторингу, НАЕК «Енергоатом», ПрАТ «Укргідроенерго», ДП «Гарантований покупець» та постачальники універсальних послуг можуть здійснювати купівлю-продаж електричної енергії, зокрема, на ринку «на добу наперед» та внутрішньодобовому ринку.

Відповідно до частини першої статті 51 Закону України «Про ринок електричної енергії» оператор ринку забезпечує функціонування ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку, а також здійснює організацію купівлі-продажу електричної енергії для доби постачання на підставі ліцензії.

Згідно із частиною третьою статті 51 Закону України «Про ринок електричної енергії» оператор ринку, зокрема, оприлюднює інформацію щодо торгів на ринку «на добу наперед» та внутрішньодобовому ринку, зокрема про ціни та обсяги купівлі-продажу електричної енергії, та іншу інформацію в обсягах та строки, визначені правилами ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку; надає учасникам ринку інформацію, необхідну для виконання ними функцій на ринку електричної енергії, в обсягах та порядку, визначених правилами ринку «на добу наперед» та внутрішньодобового ринку та іншими нормативно-правовими актами, що регулюють функціонування ринку електричної енергії; надає Регулятору інформацію, необхідну для здійснення ним функцій і повноважень, встановлених законодавством.

Разом із тим відповідно до наявної в Комітеті інформації в період з 30.12.2024 по 09.01.2025 акціонерне товариство «Оператор ринку» (далі – АТ «Оператор ринку») припинило публікацію на своєму офіційному вебсайті інформації про торги електричною енергією на ринку «на добу наперед» і внутрішньодобовому ринку.

Міністерство енергетики України у своєму листі зазначило, що з метою запобігання зловживання країною-агресором інформацією про стан та режими роботи енергетичного обладнання, а також інформацією, яка може бути використана для оцінки стану та режимів роботи енергетичних потужностей, розпорядженням керівника робіт з ліквідації наслідків воєнної надзвичайної ситуації державного рівня в електроенергетичних системах від 27.12.2024 № 27-дск «Про обмеження поширення інформації», зокрема, передбачено АТ «Оператор ринку» обмежити доступ на своєму офіційному вебсайті до інформації щодо результатів торгів на ринку «на добу наперед» та торгів на внутрішньодобовому ринку, крім

цін, обсягів купівлі-продажу електричної енергії на ринку «на добу наперед» та на внутрішньодобовому ринку, сукупних кривих попиту та пропозиції на ринку «на добу наперед». Станом на 06.03.2025 АТ «Оператор ринку» здійснює публікацію даних щодо цін, обсягів купівлі-продажу електричної енергії на ринку «на добу наперед» та на внутрішньодобовому ринку, сукупних кривих попиту та пропозиції на ринку «на добу наперед».

АТ «Оператор ринку» у своїй відповіді на запит Комітету, зокрема, зазначило, що на виконання розпорядження керівника робіт з ліквідації наслідків воєнної надзвичайної ситуації державного рівня в електроенергетичних системах – Міністра енергетики України від 27 грудня 2024 року № 27-дск (зі змінами), на власному вебсайті воно дійсно обмежило доступ до деякої інформації з 30.12.2024. Разом із тим вся інформація щодо РДН, що використовується при визначенні згідно з методикою, передбаченою додатком 5 до Положення про ПСО, вартості послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надаються постачальниками універсальних послуг гарантованому покупцю, є загальнодоступною та публікується на вебсайті АТ «Оператор ринку» на постійній основі.

Згідно з пунктом 1 Методики розрахунку вартості послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надаються постачальниками універсальних послуг гарантованому покупцю (додаток 5 до постанови КМУ № 483) розрахунок вартості послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, здійснюється з урахуванням, зокрема, ринкової вартості електричної енергії, спожитої побутовими споживачами у розрахунковому місяці. Ринкова вартість електричної енергії, спожитої побутовими споживачами у розрахунковому місяці, у свою чергу, розраховується з урахуванням ціни на універсальні послуги для непобутових споживачів, що приєднані до мереж і-го оператора системи розподілу, оператора системи передачі на розрахунковий місяць, яка розрахована відповідно до Порядку формування цін на універсальні послуги, затвердженого постановою НКРЕКП від 5 жовтня 2018 р. № 1177.

З огляду на положення пункту 2.2 Порядку формування цін на універсальні послуги, затвердженого постановою НКРЕКП від 05.10.2018 № 1177 (у редакції постанови НКРЕКП від 29.10.2024 № 1835), формування цін на універсальні послуги для малих непобутових споживачів (споживачів 1-ї групи), приєднаних до електричних мереж на території ліцензованої діяльності оператора системи розподілу враховує, зокрема, ціну на РДН, яка визначається та оприлюднюється оператором ринку на його офіційному вебсайті в мережі Інтернет.

З урахуванням зазначеного своєчасне оприлюднення АТ «Оператор ринку» інформації в обсягах, передбачених чинним законодавством, має безпосередній вплив на відшкодування вартості послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів.

3. Система покладання спеціальних обов'язків на суб'єктів господарювання, які здійснюють свою діяльність на ринку енергетики, з метою забезпечення загально-економічних інтересів суспільства в цілому, закріплена в актах Європейського Союзу

Відповідно до частини другої статті 106 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЕС), суб'єкти господарювання, яким довірено бути операторами послуг загального економічного інтересу або які мають характер прибуткової монополії, підпадають під дію правил, що містяться в Договорах, зокрема правил конкуренції, тією мірою, якою застосування таких правил не заважає, *de jure* або *de facto*, виконанню окремих завдань, які їм доручено. Розвиток торгівлі не повинен зазнавати впливу у такій мірі, в якій це суперечить інтересам Союзу.

Згідно з положеннями частини другої статті 9 Директиви (ЄС) 2019/944 Європейського Парламенту та Ради від 5 червня 2019 року про спільні правила внутрішнього ринку

електроенергії та внесення змін до Директиви 2012/27/ЄС (зі змінами) (далі – Директива 2019/944) з повним урахуванням відповідних положень ДФЄС, зокрема його статті 106, держави-члени можуть покладати на підприємства, що працюють в електроенергетиці, в загальних економічних інтересах, зобов'язання щодо громадських послуг, які можуть стосуватися безпеки, включаючи безпеку постачання, регулярність, якість та ціну поставок, а також захисту навколишнього середовища, включаючи енергоефективність, енергію з відновлюваних джерел та захист клімату. Такі зобов'язання повинні бути чітко визначеними, прозорими, недискримінаційними та такими, що підлягають перевірці, і повинні гарантувати рівний доступ електроенергетичних підприємств Союзу до національних споживачів. Зобов'язання щодо громадських послуг, що стосуються встановлення цін на постачання електроенергії, повинні відповідати вимогам, викладеним у статті 5 цієї Директиви.

Частиною третьою статті 9 Директиви 2019/944 передбачено, що якщо надається фінансова компенсація, інші форми компенсації та виключні права, які держава-член надає за виконання зобов'язань, викладених у частині другій цієї статті, або за надання універсальної послуги, як зазначено у статті 27, це має здійснюватися недискримінаційним та прозорим способом.

Відповідно до статті 27 Директиви 2019/944 держави-члени забезпечують, щоб усі побутові споживачі, а також, де держави-члени вважають це доцільним, малі підприємства, користувалися універсальною послугою, а саме правом на постачання електроенергії певної якості на своїй території за конкурентними, легко та чітко порівнянними, прозорими та недискримінаційними цінами. Для забезпечення надання універсальної послуги держави-члени зобов'язують операторів розподільчих систем підключати споживачів до своєї мережі відповідно до умов та тарифів, встановлених відповідно до процедури, викладеної у статті 59(7).

Згідно із частиною першою статті 27а Директиви 2019/944 якщо держави-члени ще не запровадили режим щодо постачальників останньої надії, вони повинні запровадити такий режим для забезпечення безперервності постачання принаймні для побутових споживачів. Постачальники останньої надії призначаються у справедливій, прозорій та недискримінаційній процедурі.

4. *Віднесення послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів до послуг, що становлять загальний економічний інтерес*

Згідно з пунктом 14 частини першої статті 1 Закону послуги, що становлять загальний економічний інтерес (далі – ПЗЕІ), – послуги, пов'язані із задоволенням особливо важливих загальних потреб громадян, що не можуть надаватися на комерційній основі без державної підтримки.

Згідно зі статтею 264 Угоди про асоціацію Україна зобов'язалася застосовувати правила державної допомоги з використанням як джерела тлумачення критеріїв, що впливають із застосування статей 106, 107 та 93 Договору про функціонування Європейського Союзу та, зокрема, відповідну судову практику Суду Європейського Союзу, а також відповідне вторинне законодавство, рамкові положення, керівні принципи та інші чинні адміністративні акти Європейського Союзу.

Відповідно до пункту «с» додатка XXIII до глави 10 Угоди про асоціацію термін «послуги, що становлять загальний економічний інтерес» означає економічну діяльність, яку органи державної влади визначають як таку, що має особливу важливість для громадян, і яка не могла б здійснюватися (або здійснювалася б за інших умов) у разі відсутності державного втручання. Ця діяльність має особливі характеристики порівняно із загальним економічним інтересом інших видів економічної діяльності.

Частиною четвертою статті 262 Угоди про асоціацію передбачено, що підприємства, уповноважені надавати ПЗЕІ, або такі, які мають характер прибуткової монополії,

підпорядковуються правилам, що містяться в частині другій глави 10 Угоди про асоціацію, у тій мірі, в якій застосування цих правил юридично або фактично не перешкоджає виконанню окремих завдань, визначених для них.

Пунктом 1 постанови Кабінету Міністрів України від 23.05.2018 № 420 «Про затвердження переліку послуг, що становлять загальний економічний інтерес» передбачено, що послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів віднесено до переліку послуг, що становлять загальний економічний інтерес у сфері функціонування ринку електричної енергії.

Згідно з абзацом другим пункту 3 Положення про ПСО загальносуспільний інтерес, для забезпечення якого на учасників ринку покладаються спеціальні обов'язки, полягає у наданні послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів.

Отже, послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів належать до ПЗЕІ.

5. *Визначення належності до державної допомоги заходів із підтримки суб'єктів господарювання, які надають послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів*

Відповідно до абзацу третього пункту 16 Положення про ПСО джерелами фінансування витрат виробників за виконання спеціальних обов'язків є відповідна компенсація, порядок здійснення якої визначається Кабінетом Міністрів України.

За інформацією, наданою Міністерством енергетики України та виробниками, на сьогодні жодного документа, який би затверджував порядок надання компенсації витрат, понесених виробниками в рамках виконання покладених на них спеціальних обов'язків, не затверджено.

Разом із тим, аналізуючи норми Положення про ПСО, оплата за послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надаються постачальниками універсальних послуг гарантованому покупцю, оплата за послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надається гарантованим покупцем виробнику електричної енергії, та оплата за послугу із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії», що надається оператору системи передачі постачальником «останньої надії», потенційно може розглядатися як компенсація за надання послуг загального економічного інтересу.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 1 Закону державна допомога суб'єктам господарювання – підтримка у будь-якій формі суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, що спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції, створюючи переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності.

Отже, державна підтримка є державною допомогою, якщо одночасно виконуються такі умови:

- підтримка надається суб'єкту господарювання;
- фінансування державної підтримки здійснюється за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів;
- підтримка створює переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності;
- підтримка спотворює або загрожує спотворенням економічної конкуренції.

Разом із тим відповідно до частини другої статті 3 Закону дія Закону не поширюється, зокрема, на підтримку господарської діяльності, пов'язаної з наданням послуг, що становлять загальний економічний інтерес, у частині компенсації обґрунтованих витрат на надання таких послуг [у разі дотримання умов, установлених у пункті 4 Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний

економічний інтерес, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.01.2024 № 12 (далі – Критерії для ПЗЕІ)].

Виключно Комітет у межах повноважень щодо визначення належності до державної допомоги заходів із підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів визначає наявність умов для віднесення підтримки до державної допомоги.

5.1. Надання підтримки суб'єкту господарювання

Відповідно до статті 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» суб'єкт господарювання – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, що здійснює діяльність з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності.

Разом із цим у пункті 7 Повідомлення Європейської Комісії щодо поняття державної допомоги згідно зі статтею 107 (1) Договору про функціонування Європейського Союзу (2016/С 262/01) (далі – Повідомлення Комісії) зазначено, що суб'єктами господарювання є особи, які здійснюють економічну діяльність, незалежно від їхнього юридичного статусу та джерел фінансування.

Згідно з пунктом 12 Повідомлення Комісії будь-яка діяльність, що передбачає пропонування товарів і послуг на ринку, вважається економічною діяльністю.

Враховуючи наведене, учасники ринку електричної енергії, які надають послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, є суб'єктами господарювання в розумінні Закону.

5.2. Надання підтримки за рахунок ресурсів держави та/або місцевих ресурсів

Відповідно до пункту 16 частини першої статті 1 Закону ресурси держави – рухоме і нерухоме майно, кошти державного бюджету, інші кошти, що є об'єктом права державної власності, земля та інші природні ресурси, що є об'єктами права власності Українського народу, бюджети фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, щодо яких здійснюється державний нагляд або якими управляють чи розпоряджаються органи влади.

Згідно з пунктом 39 Повідомлення Комісії у випадках, коли державний орган надає перевагу отримувачу, такий захід за своєю суттю передбачає причетність держави, навіть якщо відповідний державний орган є юридично автономним від інших органів влади. Таке саме правило застосовується, якщо державний орган призначає приватну або державну установу для реалізації заходу, що передбачає надання переваги.

Відповідно до пункту 43 Повідомлення Комісії одним з можливих показників для встановлення причетності держави до реалізації заходу підтримки є, зокрема, факт того, що підприємство, через яке надається допомога, зобов'язане керуватися інструкціями, виданими державними органами.

Згідно з пунктом 49 Повідомлення Комісії ресурси державних підприємств також є державними ресурсами у значенні статті 107 (1) Договору про функціонування Європейського Союзу, оскільки держава здатна керувати використанням цих ресурсів; також у пункті 58 Повідомлення Комісії зазначено, зокрема, що при визначенні контролю впливу на ресурси має значення не походження ресурсів, а ступінь втручання державного органу у визначення суті заходу та методу фінансування.

Отже, якщо органи влади визначають мету, об'єкт, механізм спрямування фінансових ресурсів державних підприємств тощо, такі фінансові ресурси можуть розглядатися як такі, що містять ознаки ресурсу держави.

Відповідно до наявної в Комітеті інформації, наданої, зокрема, Міністерством енергетики України, НКРЕКП та виробниками, відшкодування витрат постачальників універсальних послуг за надання ними послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів у повному обсязі здійснюється за рахунок коштів виробників електричної енергії (АТ НАЕК «Енергоатом» та ПрАТ «Укргідроенерго»). Разом із тим оплату послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії», що надається оператору системи передачі постачальником «останньої надії», здійснює оператор системи передачі (ПрАТ «НЕК «Укренерго»).

Згідно із частиною другою статті 1 Закону України «Про акціонерне товариство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» засновником АТ НАЕК «Енергоатом» є держава в особі Кабінету Міністрів України. Крім того преамбулою цього Закону визначено, зокрема, що цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади утворення та функціонування АТ НАЕК «Енергоатом», 100 відсотків акцій якого належать державі і не підлягають приватизації.

Відповідно до пункту 33 Статуту ПрАТ «Укргідроенерго», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2021 р. № 235 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 838), товариство є державним акціонерним товариством, єдиним засновником та акціонером якого є держава. Функції з управління корпоративними правами держави у статутному капіталі товариства виконує Кабінет Міністрів України.

Згідно з пунктом 1.1 розділу 1 Статуту ПрАТ «НЕК «Укренерго», затвердженого наказом Міністерства енергетики України від 19.05.2025 № 206 (далі – Статут ПрАТ «НЕК «Укренерго»), ПрАТ «НЕК «Укренерго» є юридичною особою, що утворене як акціонерне товариство, 100 відсотків акцій якого закріплюється в державній власності.

Водночас попри те, що зазначені вище підприємства належать до державного сектору економіки за формою власності, вони функціонують як окремі юридичні особи, що здійснюють господарську діяльність на засадах самостійності та самофінансування. Зокрема, відповідно до пунктів 3.15 та 3.16 розділу 3 Статуту ПрАТ «НЕК «Укренерго» компанія діє на принципах повної економічної самостійності та несе відповідальність за результати своєї діяльності та виконання зобов'язань, а акціонери (включаючи державу) не відповідають за зобов'язаннями Товариства і несуть ризики збитків, пов'язаних з діяльністю Товариства, лише в межах номінальної вартості належних їм акцій. У разі вчинення протиправних дій Товариством або акціонером, до акціонера не можуть застосовуватися будь-які санкції, що обмежують його права. Аналогічно, відповідно, до преамбули Закону України «Про акціонерне товариство «Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом» товариство створене як акціонерне товариство, 100% акцій якого належать державі, однак управління, використання та розпорядження його майном здійснюється самим товариством у межах визначених законом повноважень.

З огляду на викладене, зважаючи на комплексні договірні відносини між зазначеними суб'єктами господарювання, на яких покладено спеціальні обов'язки на ринку електричної енергії, відсутності будь-якого документа, який би затверджував чіткий порядок надання компенсації витрат, понесених виробниками в рамках виконання покладених на них спеціальних обов'язків, ресурси, наявні в суб'єктів господарювання, які надають послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, не можуть автоматично вважатися ресурсами держави.

Обґрунтовані висновки щодо наявності / відсутності використання ресурсів держави суб'єктами господарювання в рамках реалізації покладених на них спеціальних обов'язків із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів згідно з постановою

КМУ № 483, можливо буде здійснити за результатами аналізу повного пакету документів та інформації в рамках подання та розгляду повідомлення про нову державну допомогу згідно з вимогами Закону та Порядком подання та оформлення повідомлень про нову державну допомогу та про внесення змін до умов чинної державної допомоги, затвердженим розпорядженням Антимонопольного комітету України від 04.03.2016 № 2-рп, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 04.04.2016 за № 501/28631 (зі змінами).

5.3. Створення переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності

Згідно з пунктом 66 Повідомлення Комісії перевагою вважається будь-яка економічна вигода, яка була б недоступною для суб'єкта господарювання за звичайних ринкових умов, тобто за відсутності втручання держави.

Відповідно до пункту 97 Повідомлення Комісії, якщо операція проводилася із застосуванням процедури торгів або на рівних умовах, це є прямим і конкретним доказом її відповідності ринковим умовам. При цьому процедура торгів має бути конкурентною, щоб усі зацікавлені учасники, які відповідають умовам, могли взяти участь у процесі, прозорою, щоб усі зацікавлені учасники мали право на отримання належної інформації на кожному етапі процедури торгів, недискримінаційною.

Створення переваги при наданні компенсації обґрунтованих витрат, пов'язаних із наданням ПЗЕІ, виключається та відповідно заходи з підтримки не вважатимуться державною допомогою в разі одночасного дотримання чотирьох умов, визначених у рішенні Суду Європейського Союзу у справі C-280/00 Altmark Trans GmbH, Regierungspräsidium Magdeburg v Nahverkehrsgesellschaft Altmark GmbH (далі – умови Altmark). І навпаки, якщо компенсація обґрунтованих витрат за надання ПЗЕІ не відповідає умовам Altmark, такі заходи підтримки можуть становити державну допомогу в розумінні Закону.

Зазначений підхід передбачено в пункті 4 Критеріїв для ПЗЕІ, відповідно до якого оцінка допустимості державної допомоги проводиться в разі, коли компенсація призводить до надання переваги суб'єкту господарювання, а саме не дотримується хоча б одна з наведених умов:

1) суб'єкт господарювання, що отримує компенсацію, повинен фактично виконувати зобов'язання щодо надання ПЗЕІ, які повинні бути чітко визначені договором, регуляторним (розпорядчим) чи іншим актом, який повинен містити інформацію про:

- зміст і тривалість зобов'язань з надання ПЗЕІ;
- назву суб'єкта господарювання і у разі потреби територію, на якій ним надаються ПЗЕІ;

- перелік будь-яких виключних або спеціальних прав, які було надано суб'єкту господарювання щодо ПЗЕІ;

- механізм розрахунку компенсації, контролю та перегляду компенсації;

- заходи для уникнення і повернення надмірної компенсації;

2) механізм, на підставі якого розраховується компенсація, визначено об'єктивно і прозоро з метою уникнення надання суб'єкту господарювання економічних переваг порівняно з конкуруючими суб'єктами;

3) розмір компенсації витрат, понесених у зв'язку з наданням ПЗЕІ, не є надмірним, а саме не перевищує розміру, необхідного для покриття усіх або частини витрат, понесених внаслідок виконання зобов'язань з надання таких послуг, з урахуванням відповідного доходу та обґрунтованого прибутку за їх надання;

4) суб'єкт господарювання, що надає ПЗЕІ, повинен бути обраний шляхом проведення процедури відкритих торгів (конкурсу) або будь-якої іншої конкурентної процедури, передбаченої законодавством, яка дасть змогу обрати пропозицію за найнижчою ціною за надання таких послуг. Якщо така процедура не може бути проведена, рівень компенсації

визначається на основі результатів аналізу витрат, які понесе типовий суб'єкт господарювання, володіючи усіма необхідними засобами, що відповідають вимогам для надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, з урахуванням відповідного доходу та обґрунтованого прибутку для виконання зобов'язань.

Отже, якщо фінансування суб'єкта господарювання спрямоване на підтримку господарської діяльності, пов'язаної з наданням послуг, що становлять загальний економічний інтерес, і при цьому сукупно виконуються всі чотири умови, передбачені пунктом 4 Критеріїв для ПЗЕІ, така підтримка **не є державною допомогою** через відсутність будь-яких переваг.

Разом із тим у разі невиконання умов, за яких виключається надання переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності, підтримка суб'єктів господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, **може містити ознаки надання таким суб'єктам переваг** для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності.

Відповідно до пункту 1 Положення про ПСО цим Положенням визначено:

- загальносуспільний інтерес, для забезпечення якого на учасників ринку покладаються спеціальні обов'язки;
- зміст та обсяг спеціальних обов'язків, що покладаються на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії згідно із цим Положенням (далі – спеціальні обов'язки);
- учасників ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки;
- обсяг прав учасників ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки, необхідних для їх виконання;
- категорії споживачів, яких стосуються спеціальні обов'язки;
- територію та строк виконання спеціальних обов'язків;
- джерела фінансування та порядок визначення компенсації, що надається учасникам ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки.

Згідно з абзацами першим і другим пункту 6 Положення про ПСО вартість послуги гарантованого покупця, що надається виробникам гарантованим покупцем, розраховується для кожного виробника за методикою розрахунку вартості послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надається гарантованим покупцем виробнику електричної енергії, згідно з додатком 6. Вартість послуги постачальників універсальних послуг, що надається гарантованому покупцю постачальниками універсальних послуг, розраховується за кожним постачальником універсальних послуг за методикою розрахунку вартості послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надається постачальниками універсальних послуг гарантованому покупцю, згідно з додатком 5.

Згідно з абзацом третім пункту 6 Положення про ПСО вартість послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» розраховується як 1/12 річного обсягу погодженого НКРЕКП кошторису витрат ДПЗД «Укрінтеренерго» на провадження ним операційної діяльності на виконання функцій постачальника «останньої надії», сформованого відповідно до фінансового плану державного підприємства «Укрінтеренерго» на 2024 і 2025 роки.

Частиною шостою статті 62 Закону України «Про ринок електричної енергії» передбачено, що вибір учасника або учасників ринку електричної енергії, на яких Кабінетом Міністрів України покладаються спеціальні обов'язки відповідно до частини третьої цієї статті, здійснюється у прозорий і недискримінаційний спосіб на підставі критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України, та не має створювати перешкод для здійснення права споживачів на вільний вибір електропостачальника.

Крім цього, відповідно до абзацу четвертого пункту 13 розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про ринок електричної енергії» упродовж семи років

з 01.01.2019 такий електропостачальник, який отримав ліцензію на провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії, виконує функції постачальника універсальних послуг на закріпленій території, яка визначається як область, міста Київ та Севастополь, Автономна Республіка Крим, на якій до відокремлення провадив свою діяльність з передачі електричної енергії місцевими (локальними) електричними мережами та постачання електричної енергії за регульованим тарифом вертикально інтегрований суб'єкт господарювання.

Після закінчення зазначеного періоду визначення постачальника універсальних послуг має здійснюватися з урахуванням вимог статті 63 Закону України «Про ринок електричної енергії», а саме – за результатами конкурсу, проведеного в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України. Порядок проведення конкурсу з визначення постачальника універсальних послуг затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1055.

Згідно з абзацом сьомим пункту 16 розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про ринок електричної енергії» конкурс з вибору ПУП має бути проведений Кабінетом Міністрів України до 01.07.2025.

Відповідно до частини другої статті 64 Закону України «Про ринок електричної енергії» визначення постачальника «останньої надії» здійснюється рішенням Кабінету Міністрів України за результатами конкурсу, проведеного в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України. Якщо конкурс не відбувся, Кабінет Міністрів України з метою забезпечення загальносуспільних інтересів може тимчасово, на строк до шести місяців, покласти обов'язки щодо виконання функцій постачальника «останньої надії» на електропостачальника державної форми власності, який відповідає кваліфікаційним вимогам та критеріям.

Згідно з абзацом шостим пункту 16 розділу XVII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про ринок електричної енергії» Кабінет Міністрів України без проведення конкурсу, передбаченого частиною другою статті 64 цього Закону, визначає електропостачальника (електропостачальників) державної форми власності, на якого з 1 січня 2019 року без застосування положень частини четвертої статті 64 цього Закону тимчасово, до 31 грудня 2026 року, покласти функції постачальника «останньої надії», одночасно визначивши територію здійснення діяльності такого електропостачальника (електропостачальників).

Отже, Законом України «Про ринок електричної енергії» закріплені норми щодо необхідності обрання на конкурсних засадах постачальників універсальних послуг та постачальника «останньої надії», які надають послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, і визначено строки щодо їх проведення. Разом із тим станом на червень 2025 року такі конкурсні процедури не проведено. Водночас відсутні підтвердження того, що рівень компенсації визначається на основі результатів аналізу витрат, які понесе типовий суб'єкт господарювання, володіючи усіма необхідними засобами, що відповідають вимогам для надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, з урахуванням відповідного доходу та обґрунтованого прибутку для виконання зобов'язань.

Згідно з абзацами першим і другим пункту 6 Положення про ПСО вартість послуги гарантованого покупця, що надається виробникам гарантованим покупцем, розраховується для кожного виробника за методикою розрахунку вартості послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надається гарантованим покупцем виробнику електричної енергії, згідно з додатком 6. Вартість послуги постачальників універсальних послуг, що надається гарантованому покупцю постачальниками універсальних послуг, розраховується за кожним постачальником універсальних послуг за методикою розрахунку вартості послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надається постачальниками універсальних послуг гарантованому покупцю, згідно з додатком 5.

Згідно з абзацом третім пункту 6 Положення про ПСО вартість послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» розраховується як 1/12 річного обсягу погодженого НКРЕКП кошторису витрат ДПЗД «Укрінтеренерго» на провадження ним операційної діяльності на виконання функцій постачальника «останньої надії», сформованого відповідно до фінансового плану державного підприємства «Укрінтеренерго» на 2024 і 2025 роки.

Разом із тим НКРЕКП затверджена Методика розрахунку тарифу на послуги постачальника універсальних послуг (постанова НКРЕКП від 05.10.2018 № 1176), згідно з якою визначено процедуру та механізм формування тарифу на послуги постачальника універсальних послуг і враховано принципи відшкодування економічно обґрунтованих витрат на здійснення діяльності постачальника універсальних послуг та отримання обґрунтованого рівня прибутку. Витрати суб'єкта господарювання на провадження діяльності з надання послуг постачальника універсальних послуг визначаються з огляду на фактичні (очікувані) витрати постачальника універсальних послуг у базовому періоді та/або його обґрунтовані пропозиції щодо прогнозованих витрат у прогнозованому періоді.

Також НКРЕКП затверджена Методика розрахунку тарифу на послуги постачальника «останньої надії» (постанова НКРЕКП від 05.10.2018 № 1178), згідно з якою визначено процедуру та механізм формування тарифу на послуги постачальника «останньої надії» – енергопостачальника державної форми власності, що відповідає кваліфікаційним вимогам та критеріям, на якого Кабінет Міністрів України тимчасово поклав обов'язки щодо надання послуг постачальника «останньої надії», якщо конкурс з визначення постачальника «останньої надії» не відбувся, і враховує принципи відшкодування економічно обґрунтованих витрат, пов'язаних з особливим режимом роботи та ризиками від провадження діяльності постачальника «останньої надії», та отримання обґрунтованого рівня прибутку.

Отже, якщо фінансування суб'єкта господарювання спрямоване на підтримку господарської діяльності, пов'язаної з наданням послуг, що становлять загальний економічний інтерес, і при цьому сукупно виконуються всі чотири умови, передбачені пунктом 4 Критеріїв для ПЗЕІ, така підтримка не є державною допомогою через відсутність будь-яких переваг. У разі невиконання умов, за яких виключається надання переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності, підтримка за рахунок ресурсів держави містить ознаки надання переваги суб'єктам господарювання, в розумінні Закону.

5.3.1. Створення переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів господарської діяльності на рівні ДП «Гарантований покупець»

За інформацією, наданою ДП «Гарантований покупець», ДП «Гарантований покупець» спрямовує кошти, отримані від виробників електричної енергії за надання послуги гарантованого покупця, на оплату постачальникам універсальних послуг вартості надання послуг ПУП. Водночас ДП «Гарантований покупець» повідомило, що не отримує грошову частку з коштів, отриманих від виробників у рамках виконання послуги гарантованого покупця, оскільки Методика, передбачена додатком 6 до Положення про ПСО, не передбачає такої можливості.

Отже, фактично ДП «Гарантований покупець» може розглядатись як фінансовий посередник в рамках надання компенсації постачальникам універсальних послуг за надання послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, оскільки весь обсяг коштів, отриманих від виробників, спрямовує на оплату послуг ПУП.

Згідно з пунктом 67 Повідомлення Комісії в контексті наявності переваги значення має лише вплив заходу на відповідного суб'єкта господарювання, а не причина або мета державного втручання. Наявність переваги має місце в разі покращення фінансового стану

суб'єкта господарювання в результаті втручання держави на умовах, що відрізняються від звичайних ринкових умов.

Разом з тим на ДП «Гарантований покупець» покладено декілька видів спеціальних обов'язків для забезпечення загальносупільних інтересів.

Водночас згідно із частиною 4 статті 263 Угоди про асоціацію сторони мають забезпечити, щоб фінансова та організаційна структура будь-якого підприємства, яке користується спеціальним чи виключним правом, наданим Україною або державою-членом Європейського Союзу, або є вповноваженим на надання послуг, що мають загальний економічний інтерес, і яке отримує компенсацію за надання публічних послуг у будь-якій формі щодо такої послуги, була коректно відображена в окремих бухгалтерських рахунках таким чином, щоб чітко відстежувалось таке:

- витрати та доходи, пов'язані з усіма товарами або послугами, щодо яких підприємству надано спеціальне або виключне право, або усіма послугами, які мають загальний економічний інтерес та які підприємство вповноважене надавати, і, з іншого боку, витрати та доходи, пов'язані з кожним іншим окремим товаром або послугою, щодо яких підприємство здійснює діяльність;
- повна інформація щодо методів, відповідно до яких витрати та доходи призначаються або розподіляються за різними видами діяльності. Ці методи мають базуватися на принципах бухгалтерського обліку – обумовленості, об'єктивності, прозорості та послідовності відповідно до міжнародно визнаних методологій бухгалтерського обліку, зокрема калькуляції витрат за видом діяльності, та мають базуватися на даних аудиту.

Отже, з метою виключення можливості отримання переваг на рівні посередника у ДП «Гарантований покупець» має бути забезпечено ведення окремого бухгалтерського обліку за кожним видом діяльності таким чином, щоб забезпечувався належний розподіл доходів і витрат підприємства від надання послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів та здійснення іншої господарської діяльності, у тому числі тієї, що здійснюється в рамках виконання інших покладених спеціальних обов'язків.

5.4. Спотворення або загроза спотворення економічної конкуренції

Згідно зі статтею 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» економічна конкуренція (конкуренція) – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку. Ринок, у свою чергу, є сферою обороту товару (взаємозамінних товарів), на який протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція.

Під господарською діяльністю у статті 2 Закону України «Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб» розуміється діяльність у сфері суспільного виробництва, спрямована на виробництво та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Отже, для того, щоб мати вплив на економічну конкуренцію (спотворювати або загрожувати спотворенням конкуренції), допомога суб'єктові господарювання повинна стосуватися діяльності такого суб'єкта щодо виробництва товару (виконання робіт, надання послуг), який має вартісний характер і цінову визначеність та бере участь у господарському обороті на ринку.

Враховуючи наведене, у разі, коли підтримка суб'єктів господарювання, які надають послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, надаватиме переваги для виробництва окремих видів товарів чи провадження окремих видів

господарської діяльності, така підтримка може спотворювати або загрожувати спотворенням економічної конкуренції.

Для проведення аналізу заходів із підтримки суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, зокрема щодо встановлення їх належності до державної допомоги, надавачі державної допомоги відповідно до статті 9 Закону подають повідомлення про нову державну допомогу з пропозиціями щодо підготовки проєктів законів, інших нормативно-правових та розпорядчих актів, спрямованих на підтримку суб'єктів господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, внесення змін до умов чинної державної допомоги за формою та змістом згідно з Порядком подання та оформлення повідомлень про нову державну допомогу та про внесення змін до умов чинної державної допомоги, затвердженим розпорядженням Антимонопольного комітету України від 04.03.2016 № 2-рп, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 04.04.2016 за № 501/28631 (зі змінами).

6. *Умови, за наявності яких державна підтримка суб'єкта господарювання, який надає послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, є допустимою державною допомогою*

Для проведення оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання, що надається з метою компенсації витрат суб'єктів господарювання, які надають ПЗЕІ, Комітетом застосовуються Критерії для ПЗЕІ.

Згідно з пунктом 6 Критеріїв для ПЗЕІ державна допомога суб'єктам господарювання на надання ПЗЕІ може надаватись у будь-якій формі, передбаченій Законом.

Відповідно до пункту 8 Критеріїв для ПЗЕІ зобов'язання надавати ПЗЕІ повинно бути покладено на надавача такої послуги згідно з договором, регуляторним (розпорядчим) чи іншим актом надавача (надавачів) державної допомоги, який повинен містити інформацію про:

- 1) зміст і тривалість зобов'язань з надання зазначених послуг;
- 2) назву суб'єкта господарювання і у разі потреби територію, на якій ним надаються зазначені послуги;
- 3) перелік будь-яких виключних або спеціальних прав, які було надано органом державної влади чи органом місцевого самоврядування суб'єкту господарювання щодо надання зазначених послуг;
- 4) методику розрахунку компенсації, контролю та перегляду компенсації;
- 5) механізм уникнення і повернення надмірної компенсації.

Пунктом 11 Критеріїв для ПЗЕІ передбачено, що максимальний розмір державної допомоги на надання ПЗЕІ не повинен перевищувати суму, яка розраховується як різниця між витратами, понесеними суб'єктом господарювання під час надання таких послуг, та доходами від їх надання з урахуванням обґрунтованого прибутку за такою формулою:

Компенсація = Вп – Дп + ОП,

де Вп – витрати на надання послуг;

Дп – дохід від надання послуг;

ОП – обґрунтований прибуток.

Компенсація, що перевищує суму, розраховану згідно із цим пунктом, вважається надмірною.

Згідно з пунктом 18 Критеріїв для ПЗЕІ надавач державної допомоги передбачає застосування відповідних механізмів для запобігання виплаті надміру суми компенсації, зокрема шляхом регулярного контролю за використанням державної допомоги та недопущенням перехресного субсидіювання витрат на надання інших послуг, які не є ПЗЕІ.

При цьому Критеріями для ПЗЕІ врегульовано питання повернення суб'єктом господарювання, який надає ПЗЕІ, суми компенсації, виплаченої надміру.

Також необхідно забезпечувати відповідність всім іншим умовам допустимості державної допомоги, що визначені Критеріями для ПЗЕІ.

Враховуючи викладене, у разі віднесення підтримки суб'єкта господарювання, який надає послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, до державної допомоги, умови надання такої державної допомоги повинні відповідати Критеріям для ПЗЕІ.

Як вже було зазначено вище, пунктом 1 Положення про ПСО передбачено:

1) загальносуспільний інтерес, для забезпечення якого на учасників ринку покладаються спеціальні обов'язки (частина друга пункту 3 Положення про ПСО);

2) зміст та обсяг спеціальних обов'язків, що покладаються на учасників ринку електричної енергії для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії згідно з цим Положенням (пункт 5 Положення про ПСО);

3) учасників ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки (пункт 4 Положення про ПСО);

4) обсяг прав учасників ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки, необхідних для їх виконання (пункти 9³, 10, 11 та 15 Положення про ПСО);

5) категорії споживачів, яких стосуються спеціальні обов'язки (частина перша пункту 3 Положення про ПСО);

6) територію та строк виконання спеціальних обов'язків (пункт 17 Положення про ПСО);

7) джерела фінансування та порядок визначення компенсації, що надається учасникам ринку, на яких покладаються спеціальні обов'язки (пункт 16 Положення про ПСО).

Згідно з абзацом першим пункту 6 Положення про ПСО вартість послуги гарантованого покупця, що надається виробникам гарантованим покупцем, розраховується для кожного виробника за методикою розрахунку вартості послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надається гарантованим покупцем виробнику електричної енергії, згідно з додатком 6.

Відповідно до абзацу другого пункту 6 Положення про ПСО вартість послуги постачальників універсальних послуг, що надається гарантованому покупцю постачальниками універсальних послуг, розраховується за кожним постачальником універсальних послуг за методикою розрахунку вартості послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, що надається постачальниками універсальних послуг гарантованому покупцю, згідно з додатком 5.

Згідно з абзацом третім пункту 6 Положення про ПСО вартість послуги із забезпечення безперебійного функціонування постачальника «останньої надії» розраховується як 1/12 річного обсягу погодженого НКРЕКП кошторису витрат ДПЗД «Укрінтеренерго» на провадження ним операційної діяльності на виконання функцій постачальника «останньої надії», сформованого відповідно до фінансового плану державного підприємства «Укрінтеренерго» на 2024 і 2025 роки.

Абзацом 8 пункту 7 Примірнього договору про надання послуг із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів постачальником універсальних послуг, який міститься в додатку 2 до Положення про ПСО, передбачено таке: якщо сумарна сплата замовником постачальнику прогнозованої вартості за розрахунковий місяць (сума перших п'яти платежів) перевищує вартість послуги, що зазначена в акті приймання-передачі послуг, постачальник здійснює повернення замовнику різниці до 15 (включно) числа місяця, що настає за розрахунковим періодом.

Відповідно до абзаців дев'ятого, десятого, одинадцятого та дванадцятого пункту 11 Примірнього договору про надання послуг із забезпечення доступності електричної енергії для

побутових споживачів гарантованим покупцем, який міститься в додатку 4 до Положення про ПСО, якщо сумарна сплата замовником постачальнику прогнозованої вартості за розрахунковий місяць (сума перших п'яти платежів) перевищує вартість послуги, що зазначена в акті приймання-передачі послуг, постачальник здійснює повернення замовнику різниці до 16 (включно) числа місяця, що настає за розрахунковим періодом; у разі здійснення замовником авансування постачальнику – оплата постачальнику вартості послуг згідно із цим договором, які надаються протягом періоду з дати початку надання послуг та до 31 грудня відповідного року, здійснюється замовником шляхом перерахування на поточний рахунок постачальника попередньої оплати (авансового платежу). Кожного місяця, що настає за розрахунковим періодом, постачальник та замовник зменшують попередню оплату (авансовий платіж) на суму, визначену в акті приймання-передачі послуг за розрахунковий місяць. Якщо станом на 31 грудня відповідного року сума попередньої оплати (авансового платежу), яка здійснена замовником постачальнику, перевищує вартість послуги, що зазначена в акті приймання-передачі за грудень, постачальник здійснює повернення замовнику коштів у сумі, яка дорівнює різниці між сплаченою попередньою оплатою (авансовим платежем) та вартістю послуг до 15 (включно) січня наступного року.

Обґрунтовані висновки щодо відповідності компенсації, яка надається суб'єктам господарювання, які реалізують послугу із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, умовам, які передбачено в Критеріях оцінки допустимості державної допомоги на надання ПЗЕІ, можливо буде здійснити після відновлення дії Закону за результатами аналізу повного пакету документів та інформації в рамках подання та розгляду повідомлення про нову державну допомогу згідно з вимогами Закону та Порядком подання та оформлення повідомлень про нову державну допомогу та про внесення змін до умов чинної державної допомоги, затвердженим розпорядженням Антимонопольного комітету України від 04.03.2016 № 2-рп, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 04.04.2016 за № 501/28631 (зі змінами).

6.1. *Умова необхідності недопущення перехресного субсидіювання витрат суб'єктів господарювання на надання інших послуг, які не є послугами, що здійснюються в рамках покладених послуг загального економічного інтересу*

Відповідно до пункту 16 Критеріїв для ПЗЕІ суб'єкт господарювання, який, крім надання ПЗЕІ, провадить також іншу господарську діяльність, повинен забезпечувати здійснення розподілу витрат і доходів, зокрема:

- 1) рахунки бухгалтерського обліку доходів і витрат на надання ПЗЕІ та інших послуг, що надаються суб'єктом господарювання, повинні бути окремими;
- 2) усі витрати та доходи повинні розподілятися на основі принципів бухгалтерського обліку доходів і витрат, визначених законом;
- 3) принципи бухгалтерського обліку витрат та доходів, відповідно до яких здійснюється розподіл таких витрат та доходів на окремі рахунки, повинні бути чітко визначені;
- 4) компенсація не повинна спрямовуватися на фінансування діяльності, яка не є ПЗЕІ;
- 5) витрати, пов'язані з провадженням іншої діяльності, яка не пов'язана з ПЗЕІ, включають усі прями витрати та відповідну частину загальновиробничих витрат.

Водночас згідно із частиною четвертою статті 263 Угоди про асоціацію сторони мають забезпечити, щоб фінансова та організаційна структура будь-якого підприємства, яке користується спеціальним чи виключним правом, наданим Україною або державою-членом Європейського Союзу, або є вповноваженим на надання послуг, що мають загальний економічний інтерес, і яке отримує компенсацію за надання публічних послуг у будь-якій

формі щодо такої послуги, була коректно відображена в окремих бухгалтерських рахунках таким чином, щоб чітко відстежувалось таке:

- витрати та доходи, пов'язані з усіма товарами або послугами, щодо яких підприємству надано спеціальне або виключне право, або усіма послугами, які мають загальний економічний інтерес та які підприємство вповноважене надавати, і, з іншого боку, витрати та доходи, пов'язані з кожним іншим окремим товаром або послугою, щодо яких підприємство здійснює діяльність;
- повна інформація щодо методів, відповідно до яких витрати та доходи призначаються або розподіляються за різними видами діяльності. Ці методи мають базуватися на принципах бухгалтерського обліку – обумовленості, об'єктивності, прозорості та послідовності відповідно до міжнародно визнаних методологій бухгалтерського обліку, зокрема калькуляції витрат за видом діяльності, та мають базуватися на даних аудиту.

Відповідно до положень частин першої та третьої статті 8 Закону України «Про ринок електричної енергії» господарська діяльність з виробництва, передачі, розподілу електричної енергії, розподілу електричної енергії малими системами розподілу, постачання електричної енергії споживачам, зберігання енергії, агрегації, трейдерська діяльність, здійснення функцій оператора ринку та гарантованого покупця провадяться на ринку електричної енергії, за умов отримання відповідної ліцензії, якщо інше не передбачено цим Законом. Ліцензія видається Регулятором у встановленому законодавством порядку.

Згідно з підпунктом 14 пункту 2.2 глави 2 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 27.12.2017 № 1467 (далі – Ліцензійні умови з виробництва електричної енергії), ліцензіат повинен вести облік витрат та доходів ліцензованої діяльності в рамках виконання спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільного інтересу у випадках їх покладення Кабінетом Міністрів України окремо від господарської діяльності з виробництва електричної енергії на вільних умовах (на ринкових засадах) та/або інших видів господарської діяльності;

підпунктом 6 пункту 2.6 глави 2 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з постачання електричної енергії споживачу, затверджених постановою НКРЕКП від 27.12.2017 № 1469 (далі – Ліцензійні умови з постачання електричної енергії), ліцензіат повинен вести окремий облік витрат та доходів у рамках виконання спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільного інтересу (зокрема надання універсальних послуг, послуг постачальника «останньої надії», надання послуг із забезпечення збільшення частки виробництва електричної енергії з альтернативних джерел енергії) від діяльності з постачання електричної енергії за вільними цінами та/або інших видів господарської діяльності;

підпунктом 3 пункту 2.5 глави 2 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з передачі електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 09.11.2017 № 1388, ліцензіат повинен вести окремий облік витрат та доходів від провадження діяльності з передачі електричної енергії, діяльності з диспетчерського (оперативно-технологічного) управління, діяльності з виконання функцій адміністратора розрахунків, діяльності з виконання функцій адміністратора комерційного обліку, зі здійснення функцій адміністратора передачі даних, зі здійснення функцій адміністратора платформи інсайдерської інформації та виконання спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії та інших видів господарської діяльності;

підпунктом 3 пункту 2.4 глави 2 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з розподілу електричної енергії, затверджених постановою НКРЕКП від 27.12.2017 № 1470, ліцензіат повинен вести окремо облік витрат та доходів господарської діяльності з розподілу електричної енергії та інших видів господарської діяльності, у тому числі під час

виконання спеціальних обов'язків для забезпечення загальносупільних інтересів у процесі функціонування ринку електричної енергії.

Відповідно до інформації, зібраної в рамках моніторингу, встановлено, що всі опитані учасники ринку електричної енергії дотримуються правил, встановлених відповідними ліцензійними умовами провадження господарської діяльності (залежно від виду діяльності, яку здійснюють суб'єкти господарювання), що підтверджується наказами підприємств про облікову політику та про організацію бухгалтерського обліку.

Разом із тим на деяких учасників ринку може бути покладено декілька видів спеціальних обов'язків для забезпечення загальносупільних інтересів. В такому випадку на законодавчому рівні має бути закріплена зобов'язальна норма щодо необхідності забезпечення суб'єктом господарювання ведення окремого бухгалтерського обліку за кожним видом діяльності таким чином, щоб забезпечувався належний розподіл доходів і витрат підприємства від надання послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів та здійснення іншої господарської діяльності, у тому числі тієї, що здійснюється в рамках виконання інших покладених спеціальних обов'язків.

Враховуючи викладене, керуючись статтями 3 і 7 Закону України «Про Антимонопольний комітет України», частиною другою статті 8 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», з урахуванням Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.01.2024 № 12, асquis Європейського Союзу, Антимонопольний комітет України надає такі

РОЗ'ЯСНЕННЯ:

1. Для проведення аналізу інформації про заходи з підтримки, зокрема фінансової, щодо встановлення їх належності до державної допомоги, оцінювання її допустимості для конкуренції надавачі державної допомоги відповідно до статті 9 Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» подають повідомлення про нову державну допомогу, внесення змін до умов чинної державної допомоги за формою та змістом згідно з Порядком подання та оформлення повідомлень про нову державну допомогу та про внесення змін до умов чинної державної допомоги, затвердженим розпорядженням Антимонопольного комітету України від 04.03.2016 № 2-рп, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 04.04.2016 за № 501/28631 (зі змінами).

2. Послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів віднесено до переліку послуг, що становлять загальний економічний інтерес у сфері функціонування ринку електричної енергії.

3. Підтримка суб'єкта господарювання, який надає послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів **не є державною допомогою** відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», якщо кумулятивно (одночасно) виконуються умови, за яких виключається надання переваги для провадження окремих видів господарської діяльності, а саме умови, встановлені в пункті 4 Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.01.2024 № 12.

4. Якщо за результатами розгляду повідомлення про державну допомогу щодо підтримки суб'єкта господарювання, який надає послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів, буде встановлено, що не виконуються умови, за яких виключається надання переваги для провадження окремих видів господарської діяльності, то відповідна підтримка **може бути визнана державною допомогою** відповідно до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Для **забезпечення допустимості** такої державної допомоги умови її надання повинні відповідати положенням Критеріїв оцінки допустимості державної допомоги суб'єктам господарювання на надання послуг, що становлять загальний економічний інтерес, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 05.01.2024 № 12.

5. У разі якщо на учасника ринку покладено декілька видів спеціальних обов'язків для забезпечення загальносуспільних інтересів, на нормативно-правовому рівні має бути закріплена зобов'язальна норма щодо необхідності забезпечення суб'єктом господарювання ведення окремого бухгалтерського обліку за кожним видом діяльності таким чином, щоб забезпечувався належний розподіл доходів і витрат підприємства від надання послуги із забезпечення доступності електричної енергії для побутових споживачів та здійснення іншої господарської діяльності, у тому числі тієї, що здійснюється в рамках виконання інших покладених на нього спеціальних обов'язків.

Голова Комітету

Павло КИРИЛЕНКО